МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Кваліфікаційна робота
рівень вищої освіти – бакалавр

тема: «Формування та застосування історичних наративів в умовах повномасштабної війни»

Виконав:студент__4__ курсу, групи _P1b22_
напряму підготовки (спеціальності)
_____052 Політологія_____
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)
_____Жук Віталій Іванович_____
(прізвище, ім’я та по батькові)
Керівник: _Чабанов Василь Григорович,
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології та філософії_
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання)
Рецензент:_____
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, учене звання)

Кам’янець-Подільський – 2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП……3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ ТА ЇХ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ……6

1.1 Поняття історичного наративу……6

1.2 Особливості використання історії в умовах війни……..11

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ……15

2.1 Основні історичні наративи, що використовують під час війни…….15

2.2 Роль держави у формуванні історичних наративів……..22

2.3 Засоби масової інформації та соціальні мережі у поширенні історичних наративів…….26

РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ……..33

ВИСНОВКИ……..41

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку суспільства історія відіграє не лише пізнавальну, а й важливу соціально-політичну роль. Вона формує колективну пам’ять, національну ідентичність та систему цінностей суспільства. Одним з основних інструментів розуміння та інтерпретації історичного минулого є історичні наративи, які відображають певний спосіб представлення історичних подій, їх пояснення та оцінки. Через історичні наративи суспільство інтерпретує власне минуле, формує уявлення про свою історичну місію та визначає напрямок подальшого розвитку.

Питання формування та використання історичних наративів набуває особливої актуальності в умовах війни. У періоди військових конфліктів історія часто використовується як інструмент мобілізації суспільства, формування національної єдності та обґрунтування політичних рішень. Тому проблема історичних наративів є особливо важливою для сучасної України в умовах повномасштабної війни, розв’язаної російською федерацією. Війна супроводжується не лише військовими діями, а й активним інформаційним протистоянням, у якому історія виступає одним із ключових інструментів впливу на суспільну свідомість. У цьому контексті історичні наративи використовуються для формування національної ідентичності, консолідації суспільства, протидії пропаганді та донесення української позиції до міжнародної спільноти.

З вище викладеного робимо висновок, що дослідження формування та використання історичних наративів в умовах повномасштабної війни є актуальним з огляду на необхідність глибшого розуміння ролі історії в сучасних соціально-політичних процесах, а також визначення механізмів її використання в інформаційному та ідеологічному протистоянні.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей формування історичних наративів в Україні в умовах повномасштабної війни.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити сутність поняття «історичний наратив».
2. Охарактеризувати особливості використання історії в умовах війни.
3. Визначити основні історичні наративи, що формуються та використовуються в Україні під час повномасштабної війни.
4. Проаналізувати роль держави у формуванні історичних наративів.
5. Дослідити вплив засобів масової інформації та соціальних мереж на поширення історичних наративів.
6. Визначити особливості застосування історичних наративів у період повномасштабної війни.

Об'єктом дослідження є історичні наративи як форма інтерпретації історичного минулого у суспільстві.

Предметом дослідження виступають процеси формування та застосування історичних наративів в Україні в умовах повномасштабної війни.

Для досягнення поставленої мети використано **загальнонаукові та спеціальні методи дослідження**. Зокрема, метод аналізу та синтезу застосовано для дослідження теоретичних підходів до розуміння історичних наративів; системний підхід дозволив розглянути історичні наративи як складову суспільно-політичних процесів; порівняльний метод використано для аналізу різних підходів до інтерпретації історичних подій; метод узагальнення – для формулювання висновків щодо ролі історичних наративів у сучасному інформаційному просторі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі процесу формування історичних наративів в Україні в умовах повномасштабної війни та визначенні їх ролі у формуванні суспільної свідомості, національної ідентичності та інформаційного протистояння. У роботі узагальнено основні

напрями використання історичних наративів у сучасному інформаційному просторі та визначено їх значення та мету.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання теоретичних положень і висновків дослідження під час підготовки навчальних матеріалів з історії, політології та суспільних дисциплін, у наукових дослідженнях, а також у процесі написання студентських наукових робіт.

Структура й обсяг роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, п’яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ ТА ЇХ РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

1.1 Поняття історичного наративу

Проблема теорії історичних наративів актуальна сьогодні з двох причин. По-перше, це питання суб'єктивності історичних текстів. Незважаючи на те, що сучасна історична наука має чіткі критерії вивчення джерел, певний алгоритм роботи, покликаний допомогти встановити істинність інформації, яку вони містять, можна констатувати, що звинувачення у суб'єктивності історичних текстів поширені не лише серед широкої аудиторії, а й у вітчизняному академічному середовищі. Проблема суб'єктивності виникає не на етапі вивчення джерел та встановлення певної інформації про минуле (хоча суб'єктивізм не можна повністю виключати під час роботи з джерелами), а під час інтеграції істориком результатів свого дослідження та його спроби побудувати цілісну картину минулого, пояснити чи зрозуміти його. Використання подібних джерел для висвітлення одного питання призводить до побудови різних уявлень про історію. Вивчення теорії історичних наративів покликане розкрити причини вищезгаданої проблеми суб'єктивності.

По-друге, проблема теорії історичних наративів актуалізується через відсутність у сучасних дослідженнях єдиного бачення зв'язку наратива з минулим. Сучасні методологічні дискурси теорії історичного наративу є поліваріантними, що дозволяє стверджувати про існування спектру ідей у її рамках. Тому виникає потреба дослідити принципи, на яких базуються різні бачення теорії історичного наративу, та з'ясувати подальші перспективи їх розвитку [12, с. 34].

На нашу думку, сучасній історіографії доречно розуміти історичний наратив як структуровану форму репрезентації минулого, в рамках якої історик створює семантичну цілісність шляхом відбору фактів, їх упорядкування та інтерпретації.

Історичний наратив – це не просте відтворення подій, а результат концептуалізації минулого, що передбачає наявність певної пояснювальної моделі, ціннісних орієнтацій та культурного контексту. Саме тому наратив завжди містить елемент інтерпретації, навіть якщо він базується на перевірених джерелах.

Теорія історичного наративу та теорія історичного дослідження минулого – це по суті різні напрямки історичної методології. Вони відрізняються, перш за все, своїм розумінням взаємозв'язку між встановленням фактів та їх текстовим представленням.

Теорії історичних досліджень спрямовані на побудову методологічного обґрунтування діяльності історика під час процесу збору інформації про минуле та можливості встановлення її істинності. Іншими словами, теорії історичних досліджень зосереджуються на фазі роботи історика з джерелами, результат якої виражається в окремих твердженнях про минуле. Критерієм цих тверджень є істинність чи хибність. Вважається, що отримання інформації та її подальше представлення (написання твору істориком) – це нерозривний, генетично пов'язаний процес. Якщо встановлено способи отримання правдивої інформації про минуле, то питання її адекватного представлення не викликає жодних сумнівів.

Теорія історичного наративу побудована на інших принципах. Для неї важливою є різниця між двома фазами роботи історика: накопичення результатів (робота з джерелами) та інтеграція цих результатів у текст (фаза письма). Теорія історичного наративу виходить з принципового положення, що на фазі письма, тобто побудови зв'язного тексту, історик виходить за межі аналітико-композиційного методу, і, отже, тексти відрізняються своєю логікою від логіки окремих речень. Історичне письмо не можна повністю звести до історичного дослідження та його результатів. Іншими словами, теорія історичного наративу визнає певну незалежність тексту в цілому від результатів дослідження історика, виражених в окремих логічних твердженнях [12, с. 34].

О. Сухомлинська, яка наголошує, що будь-яке викладення історико-педагогічного дослідження, незалежно від поставленої проблеми, має форму наративу. Хоча зараз це більше схоже на аналіз, оскільки передбачає історичні методи дослідження, знання методології історії, навички вивчення історичних документів та використання джерел, на основі яких формуються історико-педагогічні (причинно-наслідкові, еволюційні, функціонально-генетичні чи функціональні) твердження [31, с. 11]. Оскільки історія вивчає долю людини у світі у спосіб, який визначається нею самою, неможливо відокремити предмет історичного дослідження від об'єкта. Історіографія репрезентує сучасну їй культуру з властивим їй світоглядом, який історик певною мірою транслює через виклад результатів своїх пошуків.

В історичних дослідженнях Х. Вайт та Ф. Анкерсміт стоять біля витоків наративного підходу, що виник у 60-х роках XX століття. Прихильники цього підходу намагалися осмислити проблему історичного пізнання, яка не була вирішена ні в традиційній історіографії, ні в герменевтичній теорії, як історик інтерпретує результати історичного дослідження за допомогою наративу. Адже сама сутність історичного знання, на думку Ф. Анкерсміта, полягає в тому, що цінність історичної праці в історіографії визначається не стільки фактами, що в ній розкриваються, скільки наративною інтерпретацією цих фактів. З позиції наративного підходу науковий історіографічний текст постає як певна інтерпретаційна цілісність, що інтегрує пояснення та опис [47; 50].

Х. Вайт є визнаним лідером наративного повороту у філософії історії; його теорію можна розглядати як перехідну від структуралістського до наративістського етапу теорії історичного пізнання. Варто виділити працю «Метаісторія: історична уява в Європі XIX століття» (1973 р.), яка представляє ранній етап творчості Вайта та є улюбленим об'єктом критики з боку прихильників «традиційних» поглядів на історичну дисципліну. Основна частина «Метаісторії» все ще написана цілком у дусі структуралізму, тоді як концептуальний вступ до праці «Поетика історії» (до

речі, написаний пізніше за основну частину), у якому можна знайти підхід Вайта до проблеми «історичної реальності», вже містить елементи наративізму.

Підхід Ф. Анкерсміта до цієї проблеми цікавий з іншої точки зору. По-перше, Анкерсміт виступає як пристрасний «захисник» наративізму Вайта, захищаючи його від «зовнішньої» критики «традиціоналістів». Крім того, його робота «Історія та тропологія: злет і падіння метафори» (1994 р.) містить критику наративної філософії історії «зсередини», оскільки сам Анкерсміт ототожнював свою теоретичну позицію з цим напрямком. Проблемі «історичної реальності» присвячені, зокрема, розділи «Вплив реальності в історіографії. Динаміка історіографічної тропології» та «Історизм і постмодернізм. Феноменологія історичного досвіду» [2, с. 21].

Підсумовуючи підходи Х. Вайта та Ф. Анкерсміта, можна стверджувати, що наративний підхід зміщує акцент з питання «чи відповідає історичний текст фактам?» на питання «як текст надає сенс фактам?». У цьому контексті історія розглядається не лише як система знань про минуле, а й як форма культурної репрезентації, що підпорядковується законам мови, риторики та символічного мислення.

Наративний поворот став проявом «значних тектонічних зрушень» у модерністській картині світу. Ці процеси супроводжувалися критикою позитивістського підходу до вивчення минулого та настанов класичної історіографії. Виникло усвідомлення того, що функціонування різних форм знання можна зрозуміти лише через розгляд їхньої наративної, оповідної природи, що відкрило горизонти для інтерпретативних досліджень, зосереджених на формах оповіді. У рамках наративного підходу в історії відбувається перехід від дослідження, заснованого на історичних фактах, до вивчення історіографічного тексту. У цьому випадку оповідач може бути як істориком-автором історичного дослідження, так і оповідачем-свідком подій, який розповідає прожиту історію, на якій може базуватися текст історика [4, с. 19].

Розвиток теорії наративу призвів до розширення тлумачень самого поняття «наратив» у різних гуманітарних дисциплінах. Як наслідок, у сучасному науковому дискурсі сформувалося кілька підходів до його визначення, що відображають міждисциплінарний характер цього явища.

Хоча поняття історичного наративу в практиці історіографії сягає корінням давньогрецьких філософів, у сучасній науці його трактують як:

– презентацію (як продукт і процес, об'єкт і акт, структуру та структурування) однієї або кількох реальних або уявних подій, про які повідомляють один, два або більше (більш-менш очевидних) оповідачі одному, двом або більше (більш-менш очевидним) адресатам;

– концепція постмодерністської філософії, яка фіксує процесуальність самореалізації як способу буття наративного тексту. Найважливішою атрибутивною характеристикою наративу є його самодостатність та самоцінність;

– специфічна форма дискурсу, відкрита та гнучка структура якої дозволяє адекватно дослідити такі фундаментальні аспекти людського досвіду, як його відкритість та гнучкість. Він не є онтологічною сутністю чи методом репрезентації, а є гнучкою моделлю, аналогією, що пов'язує невідоме з тим, що відомо, використовується для пояснення або інтерпретації явищ шляхом звернення до правил (схем, структур, сценаріїв тощо), що містять узагальнені знання;

– сукупність моделей минулого та метафоричних тверджень про зв'язок подібності між цими моделями та типами історій, за допомогою яких люди умовно пов'язують події свого життя зі значеннями та структурами своєї культури;

– історія, оповідання або наратив, що був створений людьми для опису та упорядкування власного досвіду та способу життя. Водночас, наратив може виступати як історико-педагогічне джерело (що дозволяє досягти чіткіших та якісніших результатів дослідження), так і метод (спосіб) навчально-пізнавальної

діяльності (у сенсі озвучування освітніх традицій та культурних явищ певного історичного періоду) тощо.

– форма існування суб'єктивного (вигадки, історії людини) в об'єктивному історичному процесі та спроби об'єктивно (знову ж таки в наративному сенсі) його описати тощо [9, с. 14; 13, с. 137; 32, с. 114].

У контексті соціальних трансформацій і особливо в періоди воєнних конфліктів значення історичного наративу значно зростає. Саме через наратив переосмислюється минуле, конструюється образ «свого» та «чужого», легітимізуються політичні рішення, формується колективна ідентичність. Таким чином, теоретичне розуміння історичного наративу створює методологічну основу для аналізу його функціонування в контексті повномасштабної війни.

Отже, історичний наратив – це не лише форма представлення результатів дослідження, а складний інтерпретаційний механізм, що поєднує фактичний матеріал з культурними, лінгвістичними та ціннісними структурами епохи. Наративний підхід довів, що історичне знання не зводиться до суми встановлених фактів, а формується в процесі їх осмислення та текстової організації. Визнання автономності історичного письма від суто джерелознавчої роботи відкриває можливості для глибшого розуміння ролі історії як інструменту створення сенсу в суспільстві. Саме ця особливість робить історичні наративи потужним фактором впливу в умовах соціальних криз та воєнних конфліктів.

1.2 Особливості використання історії в умовах війни

У контексті воєнного конфлікту історія перестає бути лише сферою академічних досліджень і стає важливим елементом публічної комунікації. Війна актуалізує необхідність пояснення сучасних подій через звернення до минулого, оскільки саме історія надає конфлікту часової глибини та смислової повноти. Через історичні паралелі суспільству пропонується інтерпретаційна основа, яка дозволяє

осягнути причини війни, її природу та очікувані наслідки. Таким чином, історія в умовах війни виконує функцію сенсотворення, формуючи цілісне бачення подій у свідомості громадян [7, с. 307].

Однією з ключових особливостей використання історії під час війни є її мобілізаційний потенціал. Звернення до прикладів минулих боїв, героїчних постатей та поворотних моментів історії сприяє формуванню відчуття історичної наступності та відповідальності сучасного покоління. У цьому контексті війна часто тлумачиться як продовження попередніх етапів національної боротьби, що дозволяє інтегрувати сучасні події у вже відому історичну схему. Такий підхід сприяє консолідації суспільства та зміцненню морально-психологічної стійкості населення [8, с. 8].

Водночас, історія активно використовується під час війни як інструмент легітимізації політичних рішень. Звертаючись до історичних прецедентів, обґрунтовується необхідність оборонних дій, введення надзвичайних заходів або змін у державній політиці. Історичні аргументи дозволяють представити поточні кроки влади як логічне продовження довгострокових історичних процесів. Крім того, формується образ ворога, який часто конструюється через інтерпретацію попередніх конфліктів, що збільшує моральну дистанцію між сторонами [14, с. 87].

Використання історії як інструменту легітимації несе потенційні ризики. Надмірна політизація минулого може призвести до спрощення складних історичних процесів, зведення багатогранних подій до чорно-білих схем та формування стереотипного образу ворога. У таких умовах історичний дискурс може втратити свою наукову багатовимірність і перетворитися на засіб емоційного впливу. Це створює небезпеку закріплення моделей пам’яті про конфлікт, які можуть зберігатися навіть після закінчення бойових дій.

Ще однією важливою особливістю використання історії у воєнний час є вибірковість пам’яті. У періоди криз відбувається активне переосмислення минулого, під час якого окремі події та постаті набувають особливого значення, а

інші відступають на периферію суспільної уваги. Така вибірковість пов’язана з прагненням створити цілісний та мобілізуючий образ історії, що відповідає потребам моменту. Політика пам’яті у воєнний час стає складовою ширшої інформаційної стратегії держави [25, с. 120].

У контексті сучасних війн селективна пам’ять тісно пов’язана з інформаційною стратегією держави. Через контроль над ЗМІ, освітніми програмами та культурними ініціативами формується певний наратив минулого, який впливає на емоції, мотивацію та оцінку подій громадянами. Таким чином, селективність історичної пам’яті стає інструментом управління суспільною свідомістю та легітимізації політичних рішень [10, с. 52].

Міжнародний вимір використання історії набуває особливого значення у воєнний час. Історичні аргументи використовуються не лише у внутрішньополітичному дискурсі, а й у спілкуванні з міжнародною спільнотою. Звертаючись до історичних аналогій, попередніх агресій чи порушень міжнародного права, держава прагне заручитися підтримкою партнерів та сформувати сприятливе зовнішнє сприйняття конфлікту. Таким чином, історія стає інструментом аргументації зовнішньої політики.

Істотною рисою сучасних війн є поєднання військового протистояння з інформаційною війною. У цьому контексті історія використовується як ресурс символічної сили. Через ЗМІ, освітні програми, публічні виступи та культурні ініціативи формуються певні історичні інтерпретації, що впливають на суспільні настрої. Історичний наратив стає частиною інформаційного простору, де він виконує функцію аргументації, переконання та формування довіри до державних інституцій [26, с. 286].

Особлива увага під час військових конфліктів звертається на практику держав, які активно використовують історію для легітимізації своїх дій. Зокрема, у сучасній російській федерації історичні наративи відіграють ключову роль у формуванні державної ідентичності, обґрунтуванні політичних рішень та

виправданні зовнішньої політики. Офіційні наративи кремля наголошують на «історичній єдності» росіян та сусідніх народів, спадкоємності сучасної держави від імперських структур минулого, а також на продовженні традицій боротьби з історично визначеними «ворогами». У контексті війни ці наративи перетворюються на інструмент мобілізації громадської підтримки, формування образу ворога та виправдання військових дій, а також активно поширюються через ЗМІ, освітні програми та культурні ініціативи [5].

Отже, використання історії у воєнних умовах характеризується підвищеною інтенсивністю, вибірковістю та функціональністю. Історія виконує мобілізаційну, легітимізаційну та ідентифікаційну функцію, стаючи важливим фактором соціальної консолідації. Водночас її інструменталізація вимагає критичного аналізу, оскільки інтерпретація минулого в періоди криз може суттєво впливати на формування колективної свідомості та політичних рішень.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

2.1 Основні історичні наративи, що використовують під час війни

В умовах повномасштабної війни історичні наративи слугують інструментом конструювання соціальної реальності, за допомогою якого суспільство осмислює минуле та легітимізує сучасні політичні рішення. Вони визначають символічні межі національної спільноти, формують образ ворога та сприяють мобілізації населення. Під час війни історія перестає бути лише академічною дисципліною та стає фактором безпеки та державної стабільності [1, с. 138].

Після 12 років російської війни в публічному дискурсі України залишилися три наративи, які значною мірою зблизилися, а проросійський наратив існує лише в закордонному дискурсі.

4. *Наратив боротьби за українську культуру*. Поділ українців на «справжніх патріотів» та тих, хто залишається вірним російській культурі та мові, створює фундаментальну внутрішню суперечність.

Наратив «Боротьба» протиставляє українську та російську культури всередині України, підкреслюючи роль носіїв російської культури як джерела проблем, й як жертв імперської політики, та наголошує на спотвореній та віктимізованій перспективі, де трагедії в історії видаються більш значущими, ніж досягнення. Носії наративу «Боротьби» менше уваги приділяють періоду незалежності, зосереджуючись переважно на XX столітті. Носії не пропагують моноетнічне суспільство, а натомість підтримують монокультурний підхід, де представники будь-якої етнічної групи можуть стати українцями шляхом культурної та мовної асиміляції.

Крім того, пропонується більша поширеність англійської мови порівняно з російською. Носії цього наративу мало цікавляться псевдопатріотизмом, але водночас наголошують на закликах до підпорядкування індивідуальних інтересів інтересам нації, висловлюючи скарги на внутрішні розбіжності.

5. *Наратив громадянської єдності*. Він сформувався з попереднього наративу «усвідомлення», де деякі групи демонструють відданість європейським цінностям та підтримують Збройні Сили України. Увага зосереджена на зовнішньому ворогові – росії, і всі проблеми суспільства спрямовані на цей фактор:

– Війна сприяла об'єднанню нації, забуваючи про внутрішні суперечності. Наразі засуджуються військові зрадники та байдужі громадяни, які не відчувають духу епохи.

– Захід вважається нездатним протистояти росії, але водночас критикуються ті, хто мріє про «свій шлях» для України. Російська мова та культура не є великою проблемою, якщо громадяни захищають державу, але наголошується на важливості просування української мови.

– Міфічна частина наративу відображає історію успішної боротьби з російською агресією, починаючи з періоду Незалежності, та підкреслює важливість XX століття для набуття досвіду в боротьбі за свободу.

6. *Мультикультурний наратив.* Включає різні підходи до культурного розмаїття, зокрема право розмовляти російською мовою. Після війни він став більш проукраїнським, але відрізняється від наративу громадянської єдності. «Мультикультурний» є протилежністю наративу «Боротьби», що провокує звинувачення між його носіями:

– Підкреслюються проблеми «націоналістичної» позиції, яка перешкоджає поверненню біженців та ефективному відбиттю ворога. Однак немає засудження «байдужих громадян», що позначається відсутністю рефлексії на цю тему серед носіїв наративу.

– Українська революція початку XX століття та сучасний період Незалежності сприймаються як часи єдності та державності, хоча багато проблем бачаться в утиску демократії. Козацтво також розглядається як символ демократії та мультикультуралізму, актуалізуючи спільний «золотий час».

– Українство визначається як приналежність до історичної спільноти, що включає плюралізм поглядів.

– Носії цього наративу розглядають можливе майбутнє співіснування з росією, сприймаючи рух до Європейського Союзу як місіонерську мету, що приносить Україні історичний та новий досвід.

7. *Проросійський наратив*. Повністю виключений з публічного дискурсу, проте його погляди можуть проникати в інформаційний простір через лідерів думок, які проживають на окупованих територіях або за кордоном, а також через російську пропаганду [22; 33].

Вищезгадані наративи об’єднані такими тезами:

1. Росія визнана головним ворогом, а захист Батьківщини – головним обов’язком.

2. Рух до ЄС та НАТО визнано пріоритетом у всіх трьох наративах, хоча й комунікується дещо по-різному.

3. Військові зрадники визнані головним внутрішнім ворогом.

4. Усі внутрішні проблеми представлені як наслідок імперської політики. Хоча перелік цих проблем різний.

5. Просування української мови та культури представлено як бажана мета в усіх наративах, принаймні через м’яку українізацію.

6. В усіх наративах помітна опора, перш за все, на досвід епохи Незалежності як найменш роз’єднуючого.

7. Вічна ворожість Росії визнається всіма. Однак, на думку «мультикультуралістів», після нашої перемоги цю ворожість нарешті можна подолати.

8. Схід і Захід України визнані різними, але однаково патріотичними.

9. Збереження та толерантність до всіх культур, окрім, можливо, російської, також є спільною точкою зору. Існують різні погляди на ставлення до російської культури.

10. Проактивна громадянська позиція та свобода визнаються всіма як риси ідентичності українця [22].

Таким чином, попри внутрішні ідеологічні розбіжності, всі три українські наративи демонструють наявність спільного стратегічного ядра – визнання російської агресії як визначального історичного виклику та підтримки європейського напрямку розвитку держави. Це свідчить про консолідацію історичної пам'яті навколо досвіду Незалежності та сучасної війни як основи національної ідентичності [15].

Формування цих наративів не є випадковим процесом, а відображає різні моделі інтерпретації історичного досвіду України. Кожен з них по-різному зосереджується на ключових періодах минулого – козацькій добі, національно-визвольних змаганнях XX століття чи періоді Незалежності – проте саме повномасштабна війна стала каталізатором їхньої кристалізації та чіткого окреслення. В умовах зовнішньої загрози історичні сюжети трансформуються в аргументи сучасної політики, а конкуренція наративів поступово звужується до спільних державних рамок.

Поряд з формуванням українських інтерпретацій минулого важливим фактором залишається системна наративна політика російської федерації, яка спрямована на заперечення української державності та історичної суб'єктивності. Російські історичні конструкції мають централізований характер і використовуються як інструмент інформаційного впливу та виправдання агресії [49].

В арсеналі інструментів інформаційної війни російської федерації є багато різновидів, які країна-агресор використовує в українському інформаційному

просторі. Одним з найпоширеніших та найчастіше використовуваних інструментів є наративи. Їхня пропагандистська машина створює їх у найкращих традиціях кремлівських пропагандистських методів. Зокрема, в інформаційній війні росія використовує такі наративи, як заперечення існування України як незалежної держави, про спільну історію, традиції, культуру та дискримінацію російськомовного населення.

Напередодні повномасштабного вторгнення російська федерація активно поширювала наративи про нацистів при владі в Україні, а отже, виправдовувала свою агресію необхідністю денацифікації, а також загрозою розширення НАТО на Схід. Російські наративи поєднують антизахідні настрої, перебільшення подій на полі бою, дискримінацію української політичної та військової еліти, приниження солдатів Збройних Сил України, містять заклики до необхідності захисту росіян та російськомовних меншин, що проживають в Україні тощо [3, с. 146].

В рамках наративу про неіснування України пропагандисти просували тези про нелегітимність правлячої еліти, про «нацистів при владі» та «президента-наркозалежного», а пересічних українців позиціонували як «бандерівців та нацистів». Пропаганда представляла нашу державу як агресора на чолі зі Сполученими Штатами, тоді як НАТО розширювало свої кордони. І саме через це росія повинна звільнити Україну, захистити російськомовне населення та повернути території, які вона вважає історично своїми [34].

Путін часто маніпулював думками простих людей у своїх промовах та інтерв'ю на основі вигаданих або спотворених історичних фактів. Наприклад, в інтерв'ю Такеру Карлсону російський президент витратив 23 хвилини з доступних 2 годин на розмову про «правильну» історію України та росії. Путін почав з утворення Русі у 862 році, вказав на «спільну» мову та передав журналісту папку з «листами Богдана Хмельницького». Кремлівський лідер назвав події в Україні громадянською війною та наголосив, що «українці досі відчувають себе росіянами» [20].

Варто зазначити, що поряд з наративами про недосконаліть Української держави росіяни активно поширювали наратив про сильну росію, про її потенціал, її «справжніх» лідерів та героїв, про військову міць та досягнення її армії та військово-промислового комплексу. Таким чином, пропагандисти намагалися «провести паралелі» між двома країнами за принципом «хто ми, а хто вони».

Багато наративів, створених під час повномасштабної війни, були спрямовані на підрив допомоги партнерів України, яка постачається Збройним Силам України. Тому на початку повномасштабного вторгнення західні країни не одразу погодилися надавати військову підтримку, а чекали розвитку подій. Російська пропаганда частково досягла очікуваного ефекту – навіть на колективному Заході є прихильники наративів, які виправдовують вторгнення в незалежну державу та вимагають припинення підтримки. Через проросійську позицію окремих політиків світові парламенти тривалий час не можуть затвердити фінансову допомогу чи перелік військового озброєння для України, що значно знижує можливості української армії на наступальних та оборонних позиціях. Також росія приваблюється підтримкою серед інших режимів [3, с. 146].

Щоб підготувати свідомість росіян до лояльного сприйняття воєнних злочинів та геноциду, скоєних російською федерацією проти українців, пропаганда країни-агресора використовує різні наративи. Окрему групу складають історично марковані наративи російської пропаганди, які апелюють до подій Другої світової війни, радянського минулого та концепції «історичної єдності» росіян та українців. Саме через переосмислення історичних подій здійснюється моральне виправдання агресії та делегітимізація української державності.

1. Використання архетипів часів Другої світової війни – нацисти – вороги, і тому їх потрібно знищити. Поступово ця конструкція розмивається, і в свідомості росіян залишається наратив про те, що «українці – нацисти», і тому вони вороги, яких потрібно знищити. На цьому базується більшість російської пропаганди. Тривале повторення тези про «нацистський характер української державності»

сприяло її нормалізації в російському інформаційному просторі та формуванню установок, які згодом трансформувалися у виправдання насильства.

2. Наратив про «бандерівців». В українському культурному просторі «бандерівці» мають позитивну конотацію, оскільки Бандера боровся за незалежність України. Однак у свідомості російських громадян «бандерівці» мають явно негативну конотацію. Тобто для них «бандерівці» – це нацисти, які є їхніми ворогами і яких потрібно знищити. Цей логічний ланцюжок, який вибудовується в їхній свідомості, потім зникає, і в їхніх головах залишається лише наратив про те, що їх потрібно знищити.

3. Наратив про терористів. Його використовують дуже часто, особливо останнім часом. Ще 10 років тому воно не так часто звучало в російському інформаційному просторі. Але воно почало активно поширюватися під час повномасштабного вторгнення через партизанський рух та масовий опір російській агресії. А тепер усі прояви українського опору на окупованих територіях розцінюються росіянами як тероризм.

4. Наратив про дегуманізацію, заснований на релігійних переконаннях. Це коли, наприклад, Рамзан Кадиров каже, що всі росіяни – воїни світла. Що вони – армія Ісуса і що це священна війна проти Антихриста. Для нього Антихрист – це українці.

5. Вертикальні наративи. Високопосадовці не дозволяють собі прямих закликів до геноциду під час своїх публічних виступів. Вони ніколи не кажуть: «Ми збираємося вбити всіх українців». Путін просто говорить про «денацифікацію», але не пояснює у своїх промовах, що саме він мав на увазі. Для цього у нього є цілий пул телеведучих чи лідерів думок, які потім у прямому ефірі пояснюють, що таке «денацифікація». Розкладаючи цю концепцію на складові, вони роблять висновок, що «денацифікація» вимагає фізичного знищення всіх українців. І знову ми чуємо наративи про «українців – нацистів і ворогів народу». Таким чином, нейтральна на перший погляд формула поступово перетворюється на інструмент легітимізації

насильства. Потім ці заклики до геноциду перетворюються на справжні воєнні злочини, які зараз можна спостерігати.

6. Наратив про те, що українські військовополонені – це фашисти та терористи, яких потрібно стратити. Про це часто говорять у трансляціях російських ЗМІ, а потім ми дивимося відео реальних тортур і страт наших солдатів [35].

Отже, історичні наративи в умовах повномасштабної війни стають ключовим інструментом формування суспільної свідомості та політичної мобілізації. В українському дискурсі простежується плюралізм підходів, об'єднаних етатистською парадигмою, тоді як російська наративна модель має пропагандистський та централізований характер. Протистояння відбувається не лише у військовій сфері, а й у сфері історичної інтерпретації, що визначає рамки легітимності сучасних політичних процесів.

2.2 Роль держави у формуванні історичних наративів

У сучасному українському суспільстві роль держави у формуванні історичних наративів є вирішальною для розуміння того, як суспільство осмислює власне минуле та будує свою ідентичність у контексті війни. Історична політика держави – це система цілеспрямованих дій, спрямованих на створення, підтримку та популяризацію певних інтерпретацій минулого, що сприяють консолідації суспільства та легітимізації політичних рішень. Така політика не є випадковою: вона виникає з потреби держави захищати свій суверенітет та протистояти зовнішнім інформаційним впливам, зокрема агресивним наративам держави-агресора. Ця політика, формуючи рамки для суспільного сприйняття історії, безпосередньо впливає на конструювання національної пам'яті та визначення ключових елементів історичного наративу.

Головною метою участі держави у формуванні історичних наративів є створення довгострокової стратегії історичної пам'яті, яка не лише сприятиме

внутрішній єдності, а й зміцнить міжнародне становище України. Держава перебуває в ситуації, коли історичний наратив має стати не лише джерелом знань про минуле, а й активним елементом стратегічної комунікації, здатним протидіяти зовнішнім маніпуляціям історією та підтримувати політичні та культурні інтереси країни. Саме тому державна політика пам'яті має бути системною, відкритою та базуватися на наукових принципах, що дозволяє уникнути як авторитарного контролю над історією, так і хаотичної політизації історичного дискурсу [36].

Конструювання національної пам'яті – це процес формування та утвердження спільної історичної пам'яті нації, який враховує певні ідеї, концепції, значення та політичні уявлення про минуле країни. Він може включати вибір певних подій, постатей чи символів як ключових для національної ідентичності, а також перекручування або спотворення фактів з метою посилення певного наративу. У багатьох країнах конструювання національної пам'яті стає предметом дискусій та суперечок, оскільки різні соціальні групи можуть мати різні уявлення про свою історію та національну ідентичність. Національна пам'ять конструюється під впливом різних факторів, таких як політичні дії, система освіти, засоби масової інформації, культурні події та інші. Це процес формування колективної історичної свідомості та сприйняття, що відображається в уявленнях громадян про минуле своєї країни [6, с. 140].

Особливо важливим механізмом формування державного наративу є законодавство, яке регулює питання історичної пам'яті та протидіє дезінформації.

В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України питання політики пам'яті стало актуальним. Адже історична пам'ять відіграє важливу роль у протистоянні агресивним впливам, виступаючи в ролі «м'якої сили». Зокрема, йдеться про нову державну політику пам'яті та нову національну пам'ять. Знаковими в цьому контексті стали прийняті Закони України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як терористичної держави проти України, символіки воєнного

вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [27], «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні та деколонізацію топоніміки» [28] та «Про внесення змін до Закону України «Про географічні назви» щодо вдосконалення діяльності, пов'язаної зі встановленням, нормалізацією, обліком, реєстрацією, використанням та збереженням географічних назв» [29].

В умовах війни держава не припиняє роботу над реалізацією політики національної пам'яті. Зокрема, у візійному документі «Бачення України: реформування та відновлення соціально-гуманітарної сфери в перспективі 2030 року» зазначено, що політика національної пам'яті формує сприятливе соціальне та медійне середовище для постійного процесу критичного осмислення уроків далекого та недавнього минулого, унеможливлює використання комплексів національної неповноцінності чи величі та винятковості у зовнішній та внутрішній політиці, дозволяє досягти порозуміння з європейськими сусідами щодо травм минулого, зберігає, шанує та поширює пам'ять про боротьбу українців за свободу, протистояння людиноненависницьким, імперським режимам. Зазначається, що у баченні виокремлюються дві групи базових цінностей: по-перше, це універсальні ліберально-демократичні цінності; по-друге, це цінності колективної, національно-культурної ідентичності [6, с. 151].

Паралельно з регуляторними та стратегічними заходами, важливу роль у формуванні історичної свідомості громадян відіграє освітня система.

Історична політика держави проявляється і в освіті. Через освітні стандарти та шкільні програми держава впливає на те, як історія викладається майбутнім поколінням. Під час повномасштабної війни це особливо важливо, оскільки підручники з історії, методичні рекомендації та навчальні курси формують перше уявлення про минуле у дітей та молоді. Через навчальні матеріали закладаються історичні коди, які можуть стати основою для критичного мислення та підтримки державних інтересів. Такий процес є не лише академічним, а й ідеологічним,

оскільки включає вибір тем, подій та інтерпретацій, які держава вважає пріоритетними для формування національної ідентичності [39].

Паралельно з внутрішньою освітньою діяльністю держава активно використовує міжнародні канали комунікації для формування позитивного образу української історії та протидії зовнішній пропаганді.

Важливо зазначити, що державна історична політика не відірвана від міжнародного контексту. Українська держава активно працює над тим, щоб її історичні наративи були почуті у світі, особливо в країнах-партнерах. Це здійснюється через дипломатичні виступи, участь у міжнародних конференціях, переклад наукових праць іноземними мовами, співпрацю із закордонними науковими установами. Через це Україна намагається протидіяти зовнішнім інформаційним кампаніям, що спотворюють історію на користь держави-агресора, та доводити легітимність власної історичної традиції [48].

Таким чином, роль держави в Україні у формуванні історичних наративів є багатогранною та багаторівневою. Вона включає визначення загальних рамок історичної політики, які окреслюють пріоритети пам’яті, важливі події та ключових фігур, що мають стати символами національної ідентичності. Держава координує діяльність інституцій пам’яті – музеїв, архівів, наукових установ, історичних дослідницьких центрів – забезпечуючи синхронізацію наукових та освітніх проєктів. Через освітні програми та реформу шкільних та університетських курсів історії уряд впливає на формування у громадян системи цінностей, що відповідає стратегічним національним цілям, приділяючи особливу увагу подіям сучасної війни та урокам історичного досвіду боротьби за державність [40].

Держава також активно підтримує громадські ініціативи та проєкти, спрямовані на популяризацію історії та формування патріотичного наративу. Наприклад, Український інститут національної пам’яті надає широкий доступ до своїх електронних історичних видань, методичних матеріалів та тематичних

брошур, доступних онлайн, для науковців, освітян та широкої аудиторії, що використовується для популяризації історичної пам'яті та державного наративу.

Той самий інститут впроваджує цифрові архіви та онлайн-платформи, що містять свідчення усної історії, документальні джерела та виставкові матеріали, спрямовані на розуміння радянського минулого та сучасної російсько-української війни [41].

Національний музей «Голодомор-геноцид» реалізує музейні та освітні проекти для документування трагедії Голодомору 1932-1933 років – зокрема, створення інтерактивних карт масових поховань, баз даних свідчень очевидців та публікацій, доступних в Інтернеті, що сприяє поширенню знань про злочини тоталітаризму [23].

Крім того, держава підтримує виставкові та освітні кампанії, тематично пов'язані з сучасною війною, зокрема такі проєкти, як «Ми повертаємо своє» та інші ініціативи УІНП та культурних центрів, які покликані протидіяти імперським наративам та зміцнювати національну ідентичність через художнє та документальне осмислення історії [42].

Підтримуючи такі цифрові платформи, наукові публікації, виставки та освітні програми, держава сприяє формуванню в суспільстві почуття спільної відповідальності за минуле та сьогодення, а також усвідомленню ролі історичної пам'яті як фактора соціальної мобілізації та моральної підтримки населення в умовах зовнішньої агресії.

2.3 Засоби масової інформації та соціальні мережі у поширенні історичних наративів

ЗМІ – це один із соціальних інститутів, що тією чи іншою мірою виконують замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, зокрема на певні вікові та соціальні категорії. Важливо

виділити два аспекти такого впливу. По-перше, ЗМІ суттєво сприяють засвоєнню людьми різного віку широкого спектру соціальних норм та формуванню їхніх ціннісних орієнтацій у сфері політики, економіки, охорони здоров'я, права тощо. По-друге, ЗМІ фактично є своєрідною системою неформальної освіти та просвітництва різних категорій населення. Водночас користувачі ЗМІ отримують досить різноманітні, суперечливі, несистематизовані знання, інформацію з різних питань суспільно-політичного життя.

На жаль, у молодіжному середовищі спостерігається бездумне, «всеїдне» поглинання інформації, що надходить з екранів телевізорів, моніторів комп'ютерів та радіоприймачів. Молодь віддає перевагу розважальним шоу, «мильним операм», телесеріалам, жанровим та комп'ютерним іграм тощо. Занурюючись у віртуальний світ, молодь часто не замислюється над змістом сприйнятого. Таким чином, потреба в отриманні знань, у духовному та естетичному збагаченні поступово притупляється. Для молоді, яка належить до так званого всеїдного типу глядачів і слухачів, медіамистецтво виконує лише розважальну або розслаблюючу функцію. У зв'язку з цим педагоги та психологи ввели спеціальний термін – інформаційна криза, тобто нездатність осмислити інформацію, знайти та вибрати з її величезного потоку найбільш актуальну, яка б сприяла духовному збагаченню кожної особистості [38, с. 157].

У контексті поширення історичних наративів така ситуація створює ризик некритичного сприйняття історичної інформації, що може сприяти поширенню спрощених або маніпулятивних інтерпретацій минулого.

Сьогодні найефективнішим засобом масової комунікації, що використовується для здійснення інформаційного впливу, є відеохостинг, насамперед найпопулярніший з них – YouTube. По суті, YouTube – це електронна енциклопедія, тільки у відеоформаті. Сьогодні всі онлайн-медіа представлені в цьому сервісі так чи інакше: чи то онлайн-телебачення, чи онлайн-преса, навіть

більшість літературних новинок представлені на YouTube, часто авторами [44, с. 104].

Наративи, що поширюються, зокрема, у ЗМІ, як у плані інтерпретації поточних подій, так і в плані інтерпретації минулих подій, можуть суттєво впливати на сприйняття громадянами таких визначальних подій, як обрання певних політичних сил на виборчих перегонах, або на ставлення до військового втручання. Водночас пропаганда може бути однією зі стратегій військового втручання, метою якого може бути, серед іншого, «повна інтеграція в ідеологічну сферу». Одним з аспектів, який може виникнути після завершення військових операцій, є те, що в описі історичних подій виявиться певна невідповідність між точністю викладу фактів та їх інтерпретацією учасниками подій. Це порушує питання компромісу, який має бути основою «політики примирення». І нарешті, процес державотворення передбачає, серед іншого, реалізацію низки заходів, спрямованих на встановлення національної єдності, тобто «політики національної єдності» [18, с. 65].

Наступною групою інтернет-засобів масової інформації, які використовуються для здійснення інформаційного впливу на різні цільові групи, є соціальні мережі. У ході планування інформаційної війни, обираючи певну соціальну мережу або кілька з них як поле бою, необхідно звертати увагу на дві позиції. Перш за все, які цільові групи є найактивнішими користувачами певної соціальної мережі та скільки з них вона охоплює. Також необхідно чітко розуміти, які комунікаційні механізми може запропонувати ця соціальна мережа. Основними соціальними мережами, що використовуються як «актори» інформаційного впливу сьогодні, є: Facebook, LinkedIn, Twitter, Instagram [44, с. 105].

Соціальні мережі відіграють особливу роль у поширенні історичних наративів, оскільки вони забезпечують швидке поширення інформації та створюють можливість для широкого публічного обговорення історичних тем. У цифровому просторі історичні наративи поширюються в різних формах – через публікації, відео, інфографіку, меми та коментарі користувачів. Такі формати

комунікації сприяють популяризації історичних знань серед широкої аудиторії та роблять складні історичні процеси більш зрозумілими для суспільства. Водночас, соціальні мережі стали важливим інструментом інформаційної протидії російській пропаганді, оскільки активно поширюють матеріали, що спростовують маніпулятивні історичні твердження та пояснюють історичні передумови російсько-українського конфлікту [30, с. 114].

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році медіапростір став одним із ключових середовищ для формування та поширення історичних наративів, що пояснюють природу сучасного конфлікту. Українські засоби масової інформації активно використовують історичні аналогії та інтерпретації минулого для пояснення сучасних подій. Зокрема, медіадискурс має тенденцію представляти сучасну війну як продовження тривалої боротьби України проти російської імперської політики, яка проявлялася в різні історичні періоди. Такий підхід дозволяє інтегрувати сучасні події в ширший історичний контекст української державності та формувати в суспільстві розуміння війни як частини історичного процесу боротьби за незалежність. Як наслідок, ЗМІ виконують не лише інформаційну функцію, а й виступають важливим механізмом формування історичної пам’яті та соціальних інтерпретацій минулого [11, с. 47].

Аналіз впливу засобів масової інформації на політичний ландшафт України є актуальною та невідкладною проблемою сучасної політології. Функціонування демократичного процесу неможливе без розвитку конструктивних відносин між суб’єктами політичної системи, інтенсивного обміну інформацією та безперервної комунікації. У цьому контексті засоби масової інформації виступають не лише активними посередниками в політичній взаємодії, а й ключовими соціальними інститутами, що сприяють демократизації суспільних процесів. Вони виконують важливу функцію формування політичного дискурсу, репрезентуючи політичну сферу та забезпечуючи механізми її відтворення [46, с. 109]. У цьому контексті саме

ЗМІ виступають важливим каналом трансляції історичних наративів, що впливають на формування політичних оцінок та ставлення громадськості до війни.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну питання інформаційної безпеки та оптимізації взаємодії між державними інституціями та засобами масової інформації набули особливої актуальності. У період збройного конфлікту засоби масової інформації повинні функціонувати відповідно до спеціалізованих стандартів висвітлення подій, дотримуючись принципів достовірності та офіційності поширюваної інформації. Водночас механізми державного регулювання цього інформаційного простору не повинні бути надмірно обмежувальними, оскільки це може призвести до звуження можливостей для суб'єктів медіаринку та створення передумов для авторитарних управлінських практик. Зростання рівня довіри населення до ЗМІ майже вдвічі у воєнний час, попри певне обмеження медіапростору та посилення ролі альтернативних інформаційних платформ, які активно використовуються політичними інститутами держави, свідчить про збільшення впливу влади на громадську думку. Це, у свою чергу, сприяє формуванню позитивного ставлення громадськості до діяльності державних органів та їх ефективності [46, с. 109].

Українські незалежні ЗМІ та журналісти відіграли ключову роль у викритті пропагандистських наративів після початку гібридної агресії проти України. Проводячи журналістські розслідування, перевіряючи факти та аналізуючи дезінформаційні кампанії, вони сприяли спростуванню маніпулятивних повідомлень, що активно поширювалися російськими ЗМІ. Таким чином, ЗМІ стали важливим інструментом у протидії інформаційним загрозам та виявленні пропагандистських стратегій [46, с. 110].

З початком повномасштабного вторгнення найбільші мовники («1+1», «UA: Перший», «Рада», «ICTV», «СТБ» та «Україна 24») об'єдналися у спільному телемарафоні «Єдині новини», щоб відкрито та оперативно озвучити офіційну позицію держави. Вони стали платформою для комунікації з громадськістю та

надання інформації з першоджерел про ситуацію на військовому фронті, а також місцем для просування основних стратегічних наративів України. Також, для поширення свого бачення подій у країні, посилення наративів про війну, зокрема про її причини, наслідки та продовження, активно використовуються соціальні мережі, де текстові блоки обов'язково супроводжуються візуальними елементами. Посадовці та їхні сторінки в соціальних мережах (Twitter, Telegram тощо) також є носіями та ретрансляторами популярних наративів [19, с. 297].

Важливою особливістю сучасного медіапростору є поєднання традиційних мас-медіа та соціальних мереж у процесі поширення історичних наративів. Інформація, що транслюється телеканалами або офіційними державними ресурсами, швидко поширюється через соціальні платформи, де набуває додаткового суспільного резонансу. В результаті формується єдиний інформаційний простір, в межах якого історичні інтерпретації сучасної війни активно циркулюють між різними медіаканалами.

Важливу роль у формуванні та поширенні історичних наративів також відіграють державні установи та наукові установи, які активно використовують медіа та освітні платформи для популяризації історичних знань. Державні інформаційні кампанії, навчальні матеріали, публічні лекції та виставки спрямовані на пояснення історичного передумови російсько-української війни та формування цілісного бачення історії української державності. У цьому контексті важливо поєднувати академічні дослідження з медіаформатами подання інформації, що сприяє більш ефективному поширенню історичних знань серед населення. Такі ініціативи сприяють формуванню обґрунтованого історичного дискурсу в публічному просторі та посилюють роль історії в сучасних соціально-політичних процесах [43, с. 17].

Таким чином, засоби масової інформації та соціальні мережі відіграють важливу роль у поширенні історичних наративів у контексті повномасштабної війни. Традиційні медіа та цифрові платформи активно формують та транслюють

інтерпретації минулого, які пояснюють поточні події та впливають на суспільне сприйняття війни. Важливим фактором у цьому процесі є поєднання інформаційної діяльності журналістів, державних установ та користувачів соціальних мереж. В результаті медіапростір стає одним із ключових інструментів формування історичної пам’яті та публічного дискурсу щодо російсько-української війни.

РОЗДІЛ 3. ЗАСТОСУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ НАРАТИВІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Військова агресія росії проти України зробила критично важливим проведення поглибленого аналізу гібридних наративів, що поширюються в українському суспільстві та мали допомогти агресору досягти своїх геополітичних цілей. У російсько-українському протистоянні гібридні наративи перетворилися на зміщення акцентів, маніпуляцію значеннями, підміну понять і цінностей. Завдяки їх поширенню росії вдалося суттєво змістити в масовій свідомості уявлення про важливість української мови як елемента української національної ідентичності та фактора національної безпеки, нав'язати вигідні для себе ідеологічні меседжі та замінити раціональне сприйняття реальності ірраціональними реакціями [21, с. 22].

Серед основних наративів, які росія почала поширювати ще до повномасштабного вторгнення, є мовне питання. Росія вважає спільний мовний простір (основу так званого «руского мира») основою для поширення своїх ідей у пострадянських країнах, для підтримки та розширення якого вона проводить політику дискредитації національних мов. Перш за все, спільний мовний простір мав стати фактором інкорпорації східнослов'янських держав, неминучість якої росія мотивувала «близькістю культур, спільними історичними долями, давніми добросусідськими відносинами, єдиним географічним простором та схожістю геополітичних інтересів» [21, с. 22].

Російська пропагандистська машина поширює низку потужних наративів, які є не просто вигадками, а ретельно розробленими інструментами, що виконують конкретні стратегічні функції:

1. Заперечення української державності та ідентичності. Цей наратив є одним із фундаментальних, оскільки його метою є підрив самої основи суверенітету України. Він стверджує, що українці не є окремою нацією, а лише «малоросами» чи

«новоросами», частиною «загальноросійської нації». Функція цього наративу полягає в делегітимізації українського уряду та виправданні російського втручання як форми «возз'єднання» або повернення «історичних територій».

2. Наратив про «денацифікацію» та історичний ревізіонізм. Російська пропаганда безпідставно звинувачує український уряд та армію в неонацизмі. Цей наратив є прикладом проблематичного наративу, який виправдовує агресію, представляючи її як праведну боротьбу зі «злом».

3. Міф про «геноцид на Донбасі». Цей наратив є одним із ключових наративів операції, оскільки його було безпосередньо використано як привід для повномасштабного вторгнення. Росія стверджувала, що українська влада вчинила «геноцид» проти російськомовного населення, маніпулюючи фактами та вигадуючи історії.

4. Наратив про «провокації НАТО». Російська пропаганда послідовно стверджує, що розширення НАТО на схід «провокувало» росію, змушуючи її «захищатися». Цей наратив має подвійну функцію: по-перше, для внутрішньої аудиторії: перекласти відповідальність за війну на Захід та виправдати затяжний характер конфлікту, пояснюючи власні невдачі протистоянням не з Україною, а з «колективним Заходом»; по-друге, для міжнародної аудиторії: представити росію як жертву зовнішньої агресії та заручитися підтримкою країн, які скептично ставляться до НАТО або хочуть послабити санкції та тиск.

5. Наратив «руского мира». Цей наратив не просто ідеологічний, а геополітичний. Він пропагує ідею спільного цивілізаційного простору, який об'єднує східних слов'ян під владою росії.

6. Методи поширення російських наративів. Російська пропагандистська машина діє систематично, використовуючи широкий спектр каналів від державних телеканалів та радіо до друкованих ЗМІ, соціальних мереж та бот-ферм. Ця складна система ефективно досягає своїх цілей: підрив української стабільності,

забезпечення підтримки війни російським суспільством, зменшення міжнародної підтримки України та внутрішньої дестабілізації [16, с. 329].

Українська інформаційна стратегія у відповідь на російську агресію є дзеркальним відображенням і водночас принципово відрізняється від російської. Ключова відмінність полягає в тому, що значна частина українських контрнаративів є кон'юнктивними, тобто вони народжуються в масах, а не є виключно продуктом державного апарату. Це надає їм автентичності, емоційної сили та високої ефективності:

4. Наратив національної ідентичності та суверенітету. Наратив національної ідентичності – це пряма та потужна відповідь на заперечення росією української державності, яке кремль ґрунтує на міфі про «братній народ». Україна активно поширює інформацію про свою унікальну тисячолітню історію, самобутню культуру, мову та історичних діячів. Ця стратегія не лише розвінчує російську пропаганду, але й спрямована на зміцнення внутрішнього суверенітету та підвищення його валідності на міжнародній арені.

5. Документування воєнних злочинів як контрнаратив. Однією з найефективніших українських стратегій є документування та висвітлення злочинів, скоєних російськими військами. Цей контрнаратив, який поширюється як офіційними каналами, так і через громадянські ініціативи (наприклад, проєкт, присвячений трагедії в Маріупольському театрі), має на меті розкрити справжнє обличчя російської агресії. Така інформація посилює міжнародне осуд дій росії, сприяє запровадженню санкцій та забезпечує постійну підтримку України.

6. Наративи про героїзм та стійкість. Україна активно створює та поширює історії про мужність українських солдатів та мирних жителів. Це наративи про «Привида Києва», захисників острова Зміїний та інших символічних героїв, які є прикладами кон'юнктивних наративів, оскільки вони швидко поширюються в соціальних мережах та стають символами національної єдності.

7. Звернення до демократичних цінностей та міжнародної солідарності. Наратив, який позиціонує Україну як форпост демократії та свободи, є ключовим для залучення міжнародної підтримки, оскільки він апелює до спільних цінностей західних країн. Цей контрнаратив не лише спростовує російські звинувачення, але й ефективно трансформує сприйняття України у світовій спільноті, що підтверджується аналізом ЗМІ.

8. Гумор та сатира як зброя. Українська сторона активно використовує гумор, сатиру та меми для висміювання ворога. Ця тактика, яка є яскравим прикладом кон'юнктивного наративу, допомагає підняти моральний дух, зняти психологічну напругу та дискредитувати російську пропаганду, роблячи її абсурдною та непереконливою [16, с. 330].

На нашу думку, аналіз ефективності українських контрнаративів показує, що їхня сила полягає не лише у спростуванні російських меседжів, а й у створенні емоційного та культурного зв'язку з аудиторією. Зв'язкова природа цих наративів дозволяє сформувати спільну наративну рамку, яка зміцнює національну ідентичність та мобілізує суспільство до спільних дій.

Сучасний медіапростір характеризується інтеграцією традиційних медіа та цифрових платформ, що значно збільшує швидкість та масштаби поширення історичних наративів. Соціальні мережі, відеохостинг та месенджери не лише транслюють офіційні повідомлення, а й створюють простір для зв'язкових наративів, що народжуються безпосередньо серед користувачів. Така взаємодія дозволяє швидко реагувати на дезінформаційні атаки, формувати єдиний публічний дискурс та зміцнювати національну ідентичність через персоналізовані історії героїзму, культурної ідентичності та моральної стійкості. Водночас цифрові платформи слугують каналом міжнародної комунікації, через який українські наративи отримують підтримку світової спільноти та контраргументи проти ворожих пропагандистських меседжів.

Дослідники визначають такі російські наративи проти України як найпоширеніші: «українська армія вчиняє воєнні злочини», «український уряд корумпований та некомпетентний», «Україна є субдержавою», «український уряд є неонацистським, нелегітимним та дискредитованим», «Захід експлуатує Україну та руйнує світовий порядок», «росія воює з НАТО на території України», «росія готова до переговорів, а Україна — ні», «Україна здійснює провокації проти росії», «росія веде священну війну проти безбожних сатаністів в Україні, щоб захистити християнство та традиційні цінності» тощо. Але найпоширенішим наративом російської пропаганди дослідники називають твердження про те, що «Україна програє війну» [37, с. 3-4].

Варто зазначити, що російська пропаганда також використовує заяви українських публічних діячів, вириваючи їх з контексту або спотворюючи для підтвердження своїх наративів. Це допомагає створити в російської медіааудиторії «правильне» для кремля уявлення про ситуацію в Україні. З 26 травня по 25 червня 2024 року дослідницько-аналітична група InfoLight.UA проаналізувала п’ять найбільш відвідуваних російських веб-сайтів, загальне охоплення яких становить 498 мільйонів читачів. Після обробки двадцяти семи з половиною тисяч новин учасники дослідницько-аналітичної групи пояснили, що вони «відібрали ті, де українські публічні особи (кількістю 122 особи, з яких було відібрано 40 найчастіше згадуваних) стали окремим інформаційним приводом своїми заявами, промовами, публікаціями в соціальних мережах тощо», а потім «спостерігали, як та чи інша заява українського публічного діяча використовується російською пропагандою. Найчастіше відбувається якась маніпуляція, наприклад, заява про проблеми в енергетичному секторі подається із заголовком «Україні не уникнути постійних відключень електроенергії протягом наступних 10 років». Або інтерв’ю з військовим використовується для новини із заголовком «Збройні Сили України визнали, що Україна програла війну»» [45, с. 264].

В українському медіапросторі під час повномасштабної війни російської федерації активно формуються та поширюються різноманітні історичні та військові наративи. Вони відіграють важливу роль у формуванні суспільної свідомості, патріотичної ідентичності та підтримці морального духу населення, а також у протидії ворожій пропаганді. Основною причиною появи таких наративів є необхідність інформаційного протистояння з агресором, пояснення поточних подій через історичний контекст та підтримка єдності українського суспільства. Водночас вони виконують функцію популяризації історичних знань та формування позитивного суспільного сприйняття війни. У сучасних українських медіа можна виділити такі групи наративів:

4. *Негативні (антиросійські) наративи* – спрямовані на демонізацію агресора, підкреслення його недієздатності та аморальності:

– «Російська армія – це армія бомжів та мародерів» – глузування з дисципліни та морального духу російських військ;

– «Друга армія світу» – саркастичне заперечення заявленого статусу Збройних сил росії;

– «Президент росії – бункерний дід» – зневажливий образ лідера російської федерації;

– «Обіцяли взяти Київ за три дні» – іронія щодо провальних планів агресора;

– «Росія – терористична країна» – акцент на терористичних діях проти цивільного населення.

5. *Позитивні (проукраїнські) наративи* – спрямовані на підтримку патріотичного духу, єдності та оптимізму щодо майбутньої перемоги:

– «Україна переможе, а росія програє» / «Україна – непереможна країна» – підняття морального духу та віри в перемогу;

– «Захід – партнер і помічник України» – формування позитивного іміджу міжнародної підтримки;

– «Слава Збройним Силам України! / Героям слава!» – прославляння українських військових та героїв війни;

– «Україна єдина» – демонстрація солідарності громадян та національної єдності [19, с. 297-298].

Такі наративи є ефективними, оскільки дозволяють українському медіапростору швидко реагувати на інформаційні виклики, формувати єдиний дискурс про війну та історичне передумови конфлікту, а також зміцнювати історичну пам’ять та колективну ідентичність населення.

У сучасних умовах повномасштабної війни історичні наративи стають не лише джерелом інформації про минуле, а й засобом формування національної ідентичності. Поширення певних інтерпретацій історичних подій через ЗМІ та соціальні мережі сприяє консолідації суспільства, активізує усвідомлення спільного минулого та його зв’язку з сучасними подіями. Наукові дослідження показують, що в контексті конфлікту українські наративи, що наголошують на єдності, стійкості та культурній ідентичності, відіграють ключову роль у формуванні сучасної національної ідентичності та сприяють інтеграції різних соціальних груп в єдину «ми-спільноту», незважаючи на стратифікацію та гіперполітизовані інтерпретації минулого. Цей процес зумовлений не лише внутрішньою потребою в самоідентифікації, але й системною роботою ЗМІ в рамках інформаційної війни, яка спрямована на протидію ворожим наративам та маніпуляціям історичними фактами [17, с. 39].

Стратегічні комунікації як складова інформаційної війни стали одним із ключових інструментів державної політики, що дозволяє керувати суспільним сприйняттям війни, історії та майбутнього країни. У наукових джерелах наголошується, що в умовах гібридної агресії інформація перетворюється на стратегічний ресурс, здатний зміцнювати національну стабільність та формувати

міжнародний імідж держави, а не лише транслювати військові події. Організація публічних комунікацій з урахуванням історичних наративів спрямована на максимальне розуміння власної траєкторії розвитку, соціальної цінності боротьби та її пояснення зовнішньому світу, що забезпечує більш ефективну підтримку з боку міжнародних партнерів та сприяє зміцненню культурної ідентичності на глобальному рівні [24, с. 208].

Отже, в умовах повномасштабної війни історичні наративи стають ключовим інструментом формування суспільної свідомості, національної ідентичності та моральної стійкості населення. Російські наративи використовуються як механізм пропаганди та маніпулювання фактами для легітимізації агресії, тоді як українські контрнаративи кон'юнктивного типу сприяють об'єднанню суспільства, зміцненню державності та підтримці міжнародної солідарності. Поширення історичних та військових наративів через ЗМІ та соціальні мережі підкреслює їхню роль не лише у внутрішній консолідації, а й у стратегічній комунікації з міжнародною аудиторією, протидії дезінформації та зміцненні культурної ідентичності.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження розглянуто особливості формування та використання історичних наративів в умовах повномасштабної війни, а також визначено їхню роль у соціальному, політичному та інформаційному просторі України. Аналіз теоретичних підходів, сучасних інформаційних процесів та практики використання історії під час російсько-української війни дозволив сформулювати такі узагальнені висновки.

Під час дослідження було виконано такі дослідницькі завдання:

1. *Розкрито сутність поняття «історичний наратив».* Історичний наратив є однією з ключових форм інтерпретації минулого, яка формує колективну пам’ять суспільства та впливає на сприйняття історичних подій. Історичні наративи є не лише нейтральним відображенням історії, а й виступають інструментом для розуміння минулого крізь призму сучасних політичних, соціальних та культурних потреб.

2. *Охарактеризовано особливості використання історії в умовах війни*. Вони виконують не лише пізнавальну, а й мобілізаційну, ідеологічну та комунікаційну функції. Під час воєнного часу історія активно використовується для формування соціальної консолідації, підвищення морального духу населення, легітимізації політичних рішень, протидії інформаційним впливам ворога. Таким чином, історичні наративи стають важливим елементом інформаційно-психологічної складової сучасної війни.

3. *Визначено основні історичні наративи, що формуються та використовуються в Україні під час повномасштабної війни*. Дослідження показало, що повномасштабна війна росії проти України призвела до активізації процесів переосмислення історичного минулого. Українське суспільство приділяє підвищену увагу власній історії, національній пам’яті та історичним символам. Це

проявляється у формуванні та поширенні наративів, що підкреслюють історичну безперервність боротьби України за незалежність, опору зовнішній агресії та прагненню до свободи. Події сучасної війни часто інтерпретуються через історичні спогади про попередні періоди української боротьби, що сприяє зміцненню національної ідентичності та усвідомленню історичної спадщини.

4. *Проаналізовано роль держави у формуванні історичних наративів.* Державна політика пам'яті, діяльність офіційних інституцій, публічні виступи політичних лідерів, освітні програми та культурні ініціативи впливають на формування офіційної інтерпретації історичних подій. Під час війни держава активно використовує історичні символи, історичні паралелі та національні традиції для зміцнення соціальної згуртованості та підтримки стійкості громадян перед обличчям викликів війни. Водночас державна політика у сфері історичної пам'яті спрямована на протидію російським історичним наративам, які використовуються як інструмент інформаційної війни.

5. *Досліджено вплив медіа та соціальних мереж на поширення історичних наративів.* Сучасний інформаційний простір характеризується високою швидкістю поширення інформації, що дозволяє історичним наративам швидко інтегруватися в публічний дискурс. ЗМІ виступають важливим посередником між історичною наукою, державними інституціями та широкою аудиторією. Соціальні мережі, у свою чергу, сприяють популяризації історичних історій, створенню нових форм історичної комунікації та активному залученню громадян до обговорення історичних тем.

6. *Визначено особливості використання історичних наративів під час повномасштабної війни*. Історичні наративи використовуються як інструмент формування внутрішньої стабільності суспільства, підтримки морального духу населення та зміцнення міжнародної підтримки України. Через історичні наративи українська сторона прагне донести до міжнародної спільноти власне бачення

причин війни, історичного контексту російської агресії та легітимності боротьби за незалежність.

Отже, історичні наративи відіграють важливу роль у формуванні суспільної свідомості та інформаційного простору під час повномасштабної війни. Вони виступають потужним інструментом осмислення сучасних подій, консолідації суспільства та протидії інформаційним впливам агресора. Дослідження показало, що в умовах війни історія стає не лише предметом наукового аналізу, а й важливим ресурсом суспільної мобілізації та формування національної ідентичності. Формування та застосування історичних наративів у сучасній Україні є складним і багатогранним процесом, у якому поєднуються наукові, політичні, інформаційні та культурні чинники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ассман А. Довга тінь минулого: меморіальна культура та історична політика. Київ : Ніка-Центр, 2014. 368 с.

2. Білаш К. С. Поняття «історичної реальності» в наративній філософії історії: інтерпретації Хейдена Уайта та Франка Анкерсміта. *Мапстеріум.* 2007. Вип. 26. С. 20-26.

3. Близняк О. А., Гуменна К. М. Інструменти інформаційної війни росії проти України під час повномасштабного вторгнення 2022-2024 рр.. *Політичне життя*. 2024. № 2. С. 145-149.

4. Воровка М. І. Наративний підхід в історико-педагогічному дослідженні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 65. С. 17-23.

5. В’ятрович В. Підручник історії у війні за майбутнє. 2022. URL: https://lb.ua/blog/volodymyr_viatrovych/527956_pidruchnik_istorii_viyni_maybutnie.html (дата звернення: 02.03.2026).

6. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання політики національної пам’яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження*. 2024. № 1 (7). С. 135-158.

7. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.

8. Грушевський М. Звичайна схема «русской» історії й справа раціонального укладу історії східного слов’янства. *Український історик.* 1991. № 1-4. С. 5-16.

9. Історіографічний словник : навч. посіб. для студентів історичних факультетів університетів / С. І. Посохов, С. М. Куделю, Ю. Л. Зайцева та ін.; за ред. С. І. Посохова. Харків : Східнорегіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. 320 с.

10. Іваненко С. Історична пам’ять та медіа у воєнний час. Київ : Наукова думка, 2020. 224 с.

11. Ільницький В., Царик Р. Формування історико-меморіального наративу сучасної російсько-української війни. *Українські історичні студії.* 2023. № 17. С. 45-54.

12. Кошелєв А. Теорія історичного наративу в сучасних методологічних дискурсах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2016. № 1 (128). С. 34-38.

13. Караманов О. В. Наратив як історико-педагогічне джерело та його репрезентація у музейному просторі. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 135-140.

14. Касьянов Г. Історична пам’ять та політика пам’яті в Україні. Київ : Laurus, 2016. 352 с.

15. Касьянов Г. Past Continuous: історична політика 1980-2000-х. Київ : Laurus, 2018. 420 с.

16. Костюченко О. Наративи та контрнаративи в російсько-українському протистоянні: підходи до класифікації. *Синопсис: текст, контекст, меда*. 2025. № 31 (4). С. 327-334.

17. Колінко М., Федорченко П. Формування національної ідентичності: культурні наративи української історії. *Схід*. 2025. № 7 (2). С. 36-42.

18. Лозниця С. Історичні наративи: пропаганда, війна, політика примирення. *Філософська думка.* 2023. № 3. С. 59-68.

19. Лебідь Н. М. Наративи війни в українських ЗМІ в умовах повномасштабного вторгнення росії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). № 5. Ч. 2. С. 295-300.

20. Мельник Р. На Польщу та Литву не підемо, достатньо України. Карлсон оприлюднив інтерв’ю з Путіним. *Деректор медіа*. 2024. URL: https://detector.media/infospace/article/222736/2024-02-09-na-polshchu-ta-lytvu-ne-

pidemo-dostatno-ukrainykarlson-oprylyudnyv-intervyu-z-putinym/ (дата звернення 04.03.2026).

21. Макарець Ю. Довколомовні гібридні наративи в російсько-українському протистоянні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 1 (31). С. 21-26.

22. Національний наратив: три бачення України. *Cat-ua*. 2024. URL: https://cat-ua.org/2024/04/17/naczionalnyj-naratyv-try-bachennya-ukrayiny/ (дата звернення: 04.03.2026).

23. Національний музей «Голодомор-геноцид». *Інтерактивні карти, бази свідчень та проєкти.* НМ «Голодомор-геноцид». URL: https://holodomormuseum.org.ua/map (дата звернення: 07.03.2026).

24. Науменко М. М. Стратегічна комунікація в інформаційній війні України. *Acta Securitatae Volynienses*. 2025. Вип. 6. С. 208-216.

25. Портнов А. Історії для домашнього вжитку: есеї про польсько-українські конфлікти пам’яті. Київ : Критика, 2013. 304 с.

26. Почепцов Г. Інформаційні війни. Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. 504 с.

27. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну : Закон України від 13 грудня 2022 № 2265-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 47-50. Ст. 120.

28. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21 березня 2023 № 3005-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 65. Ст. 221.

29. Про внесення змін до Закону України «Про географічні назви» щодо удосконалення діяльності, пов’язаної із встановленням, унормуванням, обліком,

реєстрацією, використанням та збереженням географічних назв : Закон України від 20 вересня 2022 № 2601-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 6-7. Ст. 80.

30. Руднєва А., Мальована Ю. Інформаційна війна РФ проти України: аналіз ключових наративів і механізмів впливу. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія : Політологія. 2024. С. 112-120.

31. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці». *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон, 2005. Вип. 40. С. 8-14.

32. Сейко Н. А. Дослідження історії доброчинності в сфері освіти України: методологічні підходи до проблеми. *Освіта Донбасу*. 2010. № 4-5. С. 111-117.

33. Самигін Д. Три основні погляди на Україну: які наративи складають ідентичність сучасного українця. 2024. URL: https://ms.detector.media/trendi/post/35067/2024-05-29-try-osnovni-poglyady-na-ukrainu-yaki-naratyvy-skladayut-identychnist-suchasnogo-ukraintsya/ (дата звернення: 02.03.2026).

34. Самигін Д. Дев’ять головних тем російської пропаганди. *Українська правда*. 2023. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2023/05/5/7400790/ (дата звернення 04.03.2026).

35. Сєдова І. Шість найпоширеніших наративів російської пропаганди, які допомагають вбивати українців. 2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3875878-sist-najposirenisih-narativiv-rosijskoi-propagandi-aki-dopomagaut-ubivati-ukrainciv.html (дата звернення: 04.03.2026).

36. Сергієнко С. Історична політика в Україні. 2017. https://commons.com.ua/uk/istorichna-politika-v-ukrayini/ (дата звернення 04.03.2026).

37. Сто брехливих російських наративів про російсько-українську війну. *Збірник інформаційно-аналітичних матеріалів* / А. М. Романишин, С. В. Черевичний, О. П. Остапчук та ін. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 77 с.

38. Турчак А. Л. Засоби масової інформації як особливий чинник впливу на формування здорового способу життя молоді. Київ : КНТУ, 2010. С. 157-159.

39. Удод О. Як подолати історіографічну блокаду України. 2025. https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3669/?utm_source (дата звернення 04.03.2026).

40. Український інститут національної пам'яті. *Електронні видання з історії та пам'яті*. УІНП. URL: https://www.uinp.gov.ua/elektronni-vydannya (дата звернення: 07.03.2026).

41. Український інститут національної пам'яті. *Архівно-цифрові ресурси, платформи та документи*. УІНП. URL: https://ui.uinp.gov.ua/archive (дата звернення: 07.03.2026).

42. Український інститут національної пам'яті. *Тематичні виставки та інформаційні кампанії.* УІНП. URL: https://uinp.gov.ua/pro-instytut/infomaterials (дата звернення: 07.03.2026).

43. Український інститут національної пам'яті. *Інформаційно-методичні матеріали до річниці російсько-української війни*. Київ, 2024. 48 с.

44. Хардель Р., Виздрик В. Історична свідомість як об'єкт інформаційного впливу в нових медіа під час протистояння російській федерації з Україною. *Вісник Львівського університету*. Серія : Журналістика. 2019. Випуск 45. С. 100-107.

45. Хоменко Т. Динаміка поширення наративів російсько-української війни. *Вісник Львівського університету*. Серія : Журналістика. 2025. Вип. 57. С. 261-269.

46. Шаріпов Р. Р. Зміна взаємовпливу засобів масової інформації та влади в умовах загострення війни між росією та Україною. *Політикус* : науковий журнал. 2025. Вип. 1. С. 107-112.

47. Ankersmit F. R. Narrative Logic: A Semantic Analysis of the Historian's Language. Den Haag : Nijhoff, 1983.

48. Halukha L, Lysianskyi P, Harmatiy O, Verezomska S, Voznyuk O. The role of historical memory in the formation of national identity: a study of the Ukrainian case. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*. 2025.

49. Snyder T. The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America. New York : Tim Duggan Books, 2018. 368 p.

50. White H. Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1973.